

Je Cirkev proti experimentom v medicíne?

Józef Wróbel

Cirkev vo svojom učení často odmieta čoraz odvážnejšie vedecké programy, ktoré sú realizované alebo plánované v oblasti biomedicíny (v širokom spektre jej špecializácie). Často to vedie k tomu, že na Cirkev sa už vopred pozerá s predsudkami, podľa ktorých je Cirkev celkovo proti všetkému, čo je nové a pokrokové, alebo čo slúži pokroku. Ale či Cirkev je naozaj proti experimentom v medicíne? Prizrime sa bližšie tomuto problému.

Je jasné, že medicína by sa nemohla rozvíjať a pomáhať človekovi bez technického pokroku a nových výskumov. Ale z druhej strany nemožno dopustiť, aby sa robilo všetko, čo je technicky možné, pomáhajúc jedným a škodiac druhým. Inak povedané, „veda a technika majú slúžiť ľudskej osobe, jej neodvolateľným právam, ako aj jej pravému a celkovému dobru, v súlade s Božím zámerom a plánom.“¹ Toto dosť všeobecne sformulované tvrdenie je potrebné bližšie vyjasniť.

Úvodom treba povedať, že daná osoba nikdy nemôže byť podriadená žiadnej vede, ani jej cieľom. To veda slúži človekovi, a nie človek vede. Človeka, ktorý má svoju slobodu a dôstojnosť, nemožno ponížiť na úroveň veci, ktorú si náuka privlastní, aby sa stala „predmetom“, na ktorom sa robia experimenty. Ak sa ich človek v niektorých prípadoch zúčastňuje, musí to byť jeho slobodné rozhodnutie, ktoré má tiež svoje morálne hranice.

Z vyššie uvedeného tvrdenia vyplýva, že už na začiatku treba vylúčiť možnosť robenia neterapeutických experimentov na takých ľudských bytostiach, ktoré nemajú možnosť výberu ani nedokážu posúdiť, na čo sa rozhodujú. Čiže, je neprípustné robiť experimenty na ľudských embryách, na deťoch, závislých osobách (...), ktoré boli oklamané alebo nie sú schopné úsudku, napr. na psychicky chorých, osobách v bezvedomí, v pretrvávajúcej kóme atď. Súhlas nemôžu za nich vysloviť dokonca ani rodičia, poručníci alebo príbuzní, pretože z morálneho hľadiska k nim nepatria. V tejto veci sa vypovedal Učiteľský úrad Cirkvi v už spomenutej inštrukcii *Donum vitae*, hoci kvôli určeniu tohto dokumentu sa v ňom hovorí len o ľudských embryách:

¹ Kongregácia pre náuku viery. *Inštrukcia o úcte k vznikajúcemu ľudskému životu a dôstojnosti jeho odovzdávania «Donum vitae»* (1987), úvod č.1. Porov. taktiež dokument II. vatikánskeho koncilu *Gaudium et spes*, č. 35.

„Výskumy robené na embryách bez priameho liečebného cieľa sú ničomné. Žiaden cieľ, ani ak by bol ušľachtilý, ako predvídaný ošoh pre vedu, pre iné ľudské bytosti alebo spoločenstvo, nikdy nemôže ospravedlniť výskumy na embryu alebo živom ľudskom plode, ktorý je alebo nie je schopný prežiť, v lone matky alebo mimo neho. Dobrovoľný súhlas, ktorý je normálne požadovaný pre klinické výskumy u dospelých, rodičia nemôžu vyjadriť. Rodičia nemôžu disponovať ani fyzickou celistvosťou, ani životom dieťaťa, ktoré sa má narodiť (č. 1, 4).“

Ako už bolo povedané, zúčastňovanie sa experimentu vyzerá trochu inak v prípade dospelých osôb, ktoré sú schopné vedome a slobodne sa rozhodovať. Ale aj ich účasť má svoje hranice, ktoré sú vytýčené všeobecnými etickými normami, aké diktuje ľudská dôstojnosť, zásada nedisponovania vlastným telom, nedotknuteľnosti jeho celistvosti, povinnosť úcty k životu a zdraviu, ako aj unikanie neproporcionálneho rizika straty tohto osobného dobra atď.

Z predchádzajúcich tvrdení vyplýva, že medicínska etika a deontológia sformulovali určité podmienky, za akých možno uznať účasť v experimentoch za morálne prípustnú. Týka sa to taktiež vedcov, ktorí sa na experimente podieľajú:

1. Osoba, ktorá sa má experimentu zúčastniť, musí predovšetkým vyjadriť na to svoj súhlas, pričom (...) sa tento súhlas môže týkať len takých zákrokov, ktoré neničia život a zdravie. Ale v súlade so všeobecnými etickými zásadami – človek môže vyjadriť svoj súhlas na účasť v experimentoch, s ktorými je spojené určité riziko, ale pod podmienkou, že reálne vystúpenie tohto rizika je možné len ako eventuálny následok „náhody“ a nedokonalosti, ktorú laboratórne vyšetrenia nedokážu zistiť, ani s určitosťou predvídať; toto riziko zároveň musí byť ospravedlnené proporčne dôležitými a rozumnými dôvodmi.

Súhlas na účasť v experimente nemožno dosiahnuť cestou klamstva, podvodu, nedopovedania celej pravdy alebo prinútením. Osoba, ktorá sa experimentu zúčastňuje, musí byť informovaná o jeho dôležitých elementoch, očakávaných výsledkoch, nebezpečenstvách a eventuality ďalších následkoch. Okrem toho musí mať zabezpečenú možnosť rezignácie z účasti v experimente, dokonca aj počas jeho trvania.

2. Experimenty musia byť vo vnútornom súlade s prirodzenými funkciami orgánov a tkanív, so základným štruktúrnym smerovaním ľudskej prirodzenosti,

hlavne s prirodzenými dynamizmami rozvoju a zdokonaľovania sa človeka a jeho osobnosti.

3. Experimenty musia byť robené naozaj na vedeckej úrovni. Preto treba vylúčiť tie, ktoré pre vedu neprinášajú nič nové, alebo len veľmi málo. Vedecký charakter experimentov si ďalej vyžaduje, aby boli robené kompetentne, čiže vedcami, ktorí majú solídne vedomosti, špecializáciu z daného oboru a potrebné skúsenosti.

Pri takýchto experimentoch je potrebné zachovať určitú postupnosť a hierarchiu v poznávaní: skôr ako sa ich zúčastní človek, treba vopred vykonať teoretické štúdium, laboratórne vyšetrenia, eventuálne experimenty na zvieratách, ako aj konzultácie za účasti kvalifikovaných tímov.

Na záver toho, čo už bolo povedané, treba zdôrazniť, že vždy je možné robiť terapeutický experiment, a to i v prípade osôb, ktoré nie sú schopné vyjadriť svoj súhlas. Týka sa to situácie, keď v prípade veľmi vážneho stavu pacienta medicína vyčerpala už všetky známe a vyskúšané liečebné prostriedky a metódy, avšak určitá nádej je spojená s použitím nejakej liečby alebo medikamentov, ktoré nie sú ešte celkom prebádané a vyskúšané. Ale podľa opodstatnených predpokladov ich použitie je poslednou šancou a určitou nádejou na záchranu života alebo polepšenie zdravotného stavu pacienta. V tejto veci sa vypovedala aj Kongregácia pre náuku viery v už citovanej inštrukcii *Donum vitae* (zaoberá sa síce ľudským embryom, ale použitie tejto zásady je možné rozšíriť na všetky osoby, aj na tie, ktoré nie sú schopné používať rozum): „V prípade vyslovene liečebného pokusu, ak by išlo o pokusnú liečbu použitú v prípade samotného embrya s cieľom zachrániť jeho život v bezvýhodiskovej situácii, ak chýbajú iné dostupné liečebné prostriedky, použitie ešte nie dobre vyskúšaných liekov alebo metód môže byť správne (č. I, 4).“ Hoci v inštrukcii sa nič nehovorí na tému vyjadrenia súhlasu na terapeutický experiment zo strany rodičov, alebo poručníka pacienta, treba ho v takomto prípade považovať za nutný. Naznačuje to určitým spôsobom aj širší kontext vyššie uvedeného textu.

Ešte skôr sa vo veci morálneho charakteru terapeutického experimentu vypovedala *Deklarácia o eutanázii* (1980): „V prípade, ak chýbajú iné liečebné prostriedky, je možné – za súhlasu chorého – použiť prostriedky, akými disponuje najmodernejšia medicína, a to i v takom prípade, ak sú ešte v skúšobnom štádiu a nie sú pozbavené určitého rizika. Súhlasiac s nimi, chorý bude môcť dať iným príklad veľkodušnosti pre dobro ľudstva (č. IV).“

Z tejto úvahy vyplýva, že Cirkev vôbec nie je proti medicínskym experimentom, ale požaduje, aby boli robené s úctou k hodnotám dôležitým pre človeka, medzi ktorými na prvom mieste treba spomenúť jeho ľudskú dôstojnosť, jeho život a zdravie. Účasť v takýchto experimentoch je nielenže morálna, ale môže byť vyjadrením solidarity medzi ľuďmi, znakom lásky, ktorá si berie vzor z osoby Ježiša Krista, ako i šancou pre rozvoj medicíny. Cirkev však rozhodne vystupuje proti experimentom ponižujúcim človeka na úroveň predmetu alebo veci, ktorú možno ľubovoľne sledovať, a taktiež vystupuje proti pokusom, v ktorých sa neberie do úvahy podmetovosť človeka.

(preložila Zuzana Grabczak)

Primárny zdroj: Wróbel J.: Czy Kościół jest przeciwny eksperymentom w medycynie? In: Problemy współczesnego Kościoła. Red. M. Rusecki. Lublin 1997 s.445-452.